บทบาทการสื่อสารทางการเมืองต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งท้องถิ่นของไทย

The Role of Political Communication in Promoting Electoral Participation in Thai Local Elections

[Received: January 15, 2026; Revised: February 19, 2026; Accepted: February 23, 2026]

จำนง ศรีสงคราม
แขนงวิชานวัตกรรมการสื่อสารทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น สาขาวิชานิเทศศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Jamnong Srisongkram
Program in Innovative Political Communication and Local Government, Department of Communication Arts
Sukhothai Thammathirat Open University

วิทยาธร ท่อแก้ว
รองศาสตราจารย์
สาขาวิชานิเทศศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Wittayatorn Tokeaw
Associate Professor,
Department of Communication Arts,
Sukhothai Thammathirat Open University

กรกช ขันธบุญ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์
สาขาวิชานิเทศศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Korrakoch Kantaboon
Assistant Professor,
Department of Communication Arts,
Sukhothai Thammathirat Open University

CORRESPONDING AUTHOR

Jamnong Srisongkram, Program in Innovative Political Communication and Local Government Department of Communication Arts, Sukhothai Thammathirat Open University, Thailand. Email: j.srisongkram@vcargo.co.th

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพลังการสื่อสารกับการเลือกตั้งท้องถิ่นในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) อธิบายบทบาทของการสื่อสารทางการเมืองในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งท้องถิ่น (2) วิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างของการเมืองการเลือกตั้งท้องถิ่นภายใต้บริบทสังคมการเมืองร่วมสมัย และ (3) เสนอแนวทางการสื่อสารแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างความสุจริตและความโปร่งใสในกระบวนการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นบทความนี้เป็นบทความวิชาการเชิงวิเคราะห์ โดยใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผ่านการสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีการสื่อสารทางการเมือง การสื่อสารแบบสองทาง และแนวคิดประชาธิปไตยดิจิทัล ร่วมกับงานวิจัยเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนาและเชิงสังเคราะห์เป็นแนวทางระเบียบวิธีหลัก ผลการศึกษา พบว่า การสื่อสารทางการเมืองที่มีลักษณะทางเดียวไม่เพียงพอต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของพลเมืองอย่างมีคุณภาพ กลไกการสื่อสารเชิงโต้ตอบมีความสัมพันธ์กับระดับความตระหนักรู้และประสิทธิผลทางการเมืองของประชาชนขณะเดียวกัน เครือข่ายอุปถัมภ์และโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นยังคงดำรงอยู่ภายใต้ระบบการสื่อสารที่ขาดความโปร่งใสและกลไกความรับผิดตรวจสอบ บทความเสนอว่า โครงสร้างการสื่อสารสาธารณะเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลือกตั้งและคุณภาพของประชาธิปไตยท้องถิ่น พร้อมเสนอแบบจำลองการสื่อสารประชาธิปไตยระดับท้องถิ่นเพื่อปรับสมดุลความสัมพันธ์เชิงอำนาจและเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระยะยาว

คำสำคัญ: การสื่อสารทางการเมือง; การเลือกตั้งท้องถิ่น; การมีส่วนร่วมของพลเมือง; ระบบอุปถัมภ์; ประชาธิปไตยดิจิทัล

Abstract

This article examines the relationship between the power of communication and local elections in Thailand. The objectives are to (1) explain the role of political communication in promoting citizens' participation in local elections; (2) analyze the structural problems of local electoral politics within the contemporary socio-political context; and (3) propose an integrated communication approach to enhance integrity and transparency in local electoral processes. This study is an analytical academic article employing documentary research. It synthesizes theories of political communication, two-way communication, and digital democracy, together with relevant empirical studies from both domestic and international contexts. Descriptive and analytical synthesis constitute the primary methodological approaches. The findings indicate that one-way political communication is insufficient to foster meaningful civic participation. Interactive communication mechanisms are associated with higher levels of political awareness and political efficacy among citizens. At the same time, patronage networks and entrenched local power structures persist within communication systems characterized by limited transparency and weak accountability mechanisms. The article argues that the structure of public communication functions as a structural determinant influencing electoral behavior and the quality of local democracy. It further proposes a local democratic communication model aimed at rebalancing power relations and strengthening citizenship in the long term.

Keywords: political communication; local elections; citizen participation; patronage system; digital democracy

บทนำ

การสื่อสารทางการเมืองเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยในระดับสากล เนื่องจากเป็นกลไกที่เชื่อมโยงระหว่างรัฐ นักการเมือง สถาบันทางการเมือง และประชาชน ในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร นโยบาย และอุดมการณ์ กระบวนการดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการก่อรูป “เจตจำนงทางการเมือง” (political will) และการมีส่วนร่วมของพลเมือง การสื่อสารจึงมิใช่เพียงเครื่องมือประชาสัมพันธ์ หากแต่เป็นโครงสร้างเชิงอำนาจที่กำหนดระดับการตระหนักรู้ ความเข้าใจ และการตัดสินใจทางการเมืองของประชาชน

ในยุคดิจิทัล โครงสร้างการสื่อสารได้เปลี่ยนจากรูปแบบแนวดิ่ง (vertical communication) ซึ่งรัฐหรือชนชั้นนำเป็นผู้ส่งสารหลัก ไปสู่รูปแบบแนวนอน (horizontal communication) ที่ประชาชนสามารถเป็นทั้งผู้รับสาร ผู้ผลิตสาร และผู้ตรวจสอบอำนาจรัฐได้พร้อมกัน การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวทำให้ “คุณภาพของการสื่อสาร” มีความสัมพันธ์โดยตรงกับ “คุณภาพของประชาธิปไตย” โดยเฉพาะในบริบทของการเลือกตั้ง

สำหรับประเทศไทย การเลือกตั้งเป็นกลไกสำคัญของการใช้อำนาจอธิปไตยของประชาชน โดยเฉพาะการเลือกตั้งท้องถิ่นซึ่งเป็นฐานรากของการกระจายอำนาจตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 252 ที่กำหนดให้สมาชิกสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่นต้องมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน หลักการดังกล่าวสะท้อนแนวคิดประชาธิปไตยเชิงพื้นที่ (local democracy) ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

ในทางปฏิบัติ การเลือกตั้งท้องถิ่นไทยยังเผชิญปัญหาเชิงโครงสร้าง ได้แก่ การซื้อสิทธิขายเสียง การผูกขาดอำนาจของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นแบบเครือญาติหรือ “บ้านใหญ่” ระดับการมีส่วนร่วมที่ไม่สม่ำเสมอ และการขาดความตระหนักรู้ของประชาชนเกี่ยวกับสิทธิและบทบาทของตน ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าการพึ่งพามาตรการทางกฎหมายหรือกลไกกำกับดูแลเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ หากขาดการสื่อสารที่สามารถสร้างความเข้าใจเชิงลึกและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเมืองได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้น ช่องว่างทางวิชาการ (Research Gap) ของบทความนี้อยู่ที่การขาดการบูรณาการแนวคิดการสื่อสารทางการเมืองร่วมสมัยกับปัญหาเชิงโครงสร้างของการเลือกตั้งท้องถิ่นไทยอย่างเป็นระบบ บทความนี้จึงมุ่งเสนอกรอบแนวคิดเชิงสังเคราะห์ที่อธิบาย “พลังการสื่อสาร” ในฐานะเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ที่สามารถสร้างการตระหนักรู้ เสริมสร้างความโปร่งใส และกระตุ้นการมีส่วนร่วมอย่างมีคุณภาพในระดับท้องถิ่น

ในที่นี้ “พลังการสื่อสาร” หมายถึง ศักยภาพของกระบวนการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ที่บูรณาการสื่อมวลชน สื่อดิจิทัล และสื่อบุคคล เพื่อสร้างความตระหนักรู้ทางการเมือง (political awareness) เสริมสร้างความรับผิดรับชอบทางสังคม (social accountability) และเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีบทบาทเป็นทั้งผู้รับสารและผู้กำหนดวาระสาธารณะในระดับท้องถิ่น มิได้จำกัดเฉพาะการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐ แต่ครอบคลุมถึงการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการสื่อสารเชิงพลเมือง (civic communication)

แม้ว่างานศึกษาก่อนหน้าจะกล่าวถึงการเลือกตั้งท้องถิ่นในมิติการกระจายอำนาจและระบบอุปถัมภ์อย่างกว้างขวาง แต่ยังขาดการวิเคราะห์เชิงลึกว่าคุณภาพและโครงสร้างของการสื่อสารทางการเมืองมีบทบาทอย่างไรต่อการกำหนดพฤติกรรมการเลือกตั้งและการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น บทความนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าวโดยวิเคราะห์ “พลังการสื่อสาร” ในฐานะกลไกเชิงโครงสร้างที่มีอิทธิพลต่อความโปร่งใสและความเข้มแข็งของประชาธิปไตยฐานราก

วัตถุประสงค์

1) เพื่ออธิบายบทบาทของการสื่อสารทางการเมืองในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งท้องถิ่น

2) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างของการเมืองการเลือกตั้งท้องถิ่นภายใต้บริบทสังคมการเมืองร่วมสมัย

3) เพื่อเสนอแนวทางการสื่อสารแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างความสุจริตและความโปร่งใสในกระบวนการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความนี้เป็นบทความวิชาการเชิงวิเคราะห์ (Analytical Academic Article) โดยใช้การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก ทำการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการเลือกตั้งท้องถิ่น ทั้งในบริบทไทยและต่างประเทศ

การวิเคราะห์ใช้วิธีการเชิงพรรณนาและเชิงสังเคราะห์ (Descriptive and Analytical Synthesis) เพื่อเชื่อมโยงกรอบทฤษฎีการสื่อสาร เช่น การสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) และแนวคิดการสื่อสารแนวนอน (Horizontal Communication) เข้ากับบริบทการเลือกตั้งท้องถิ่นไทย

บทบาทของการสื่อสารต่อพฤติกรรมการเลือกตั้ง

การเลือกตั้งท้องถิ่นมิได้มีความสำคัญเพียงเพราะกฎหมายกำหนดให้มี หากแต่มีนัยสำคัญในฐานะกลไกที่สะท้อนพลวัตของการกระจายอำนาจและการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างทางสังคมการเมืองของไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ภายใต้บริบทที่สังคมไทยกำลังเผชิญกระบวนการความเป็นเมือง (urbanization) การขยายตัวของเศรษฐกิจท้องถิ่น และการเติบโตของชนชั้นกลางในภูมิภาค การเมืองท้องถิ่นจึงมิใช่เพียงพื้นที่บริหารจัดการบริการสาธารณะ แต่กลายเป็นสนามต่อรองเชิงนโยบายและอัตลักษณ์ทางการเมืองที่มีความซับซ้อนมากขึ้น

ในช่วง 5–10 ปีที่ผ่านมา แนวโน้มการเลือกตั้งท้องถิ่นสะท้อนการแข่งขันที่เข้มข้นขึ้น ทั้งในมิติการเข้ามามีบทบาทของพรรคการเมืองระดับชาติ และการเกิดขึ้นของผู้สมัครรุ่นใหม่ที่ใช้กลยุทธ์การสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลมากกว่าระบบอุปถัมภ์แบบดั้งเดิม แม้บางพื้นที่ยังคงปรากฏโครงสร้างอำนาจแบบ “บ้านใหญ่” แต่ขณะเดียวกันก็เริ่มเห็นการท้าทายจากกลุ่มคนรุ่นใหม่และภาคประชาสังคมที่เรียกร้องความโปร่งใสและการบริหารแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนว่าการเมืองท้องถิ่นกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่าน (transitional phase) จากระบบอุปถัมภ์เชิงเครือญาติไปสู่การแข่งขันเชิงนโยบายและภาพลักษณ์สาธารณะ

ในเชิงทฤษฎี การเลือกตั้งท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความเป็นพลเมือง (Citizenship) ในระดับฐานราก เพราะเป็นพื้นที่ที่ประชาชนสามารถรับรู้ผลลัพธ์ของการตัดสินใจทางการเมืองได้อย่างเป็นรูปธรรมมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณท้องถิ่น โครงสร้างพื้นฐาน การจัดบริการสาธารณะ หรือการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งท้องถิ่นจึงมิใช่เพียงการใช้สิทธิเลือกตั้ง แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง (political learning process) ที่ก่อรูปความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ความตระหนักรู้สิทธิหน้าที่ และการตรวจสอบอำนาจในระดับใกล้ตัว

นอกจากนี้ การเลือกตั้งท้องถิ่นยังทำหน้าที่เป็น “ดัชนีชี้วัดคุณภาพประชาธิปไตย” (indicator of democratic quality) ในระดับพื้นที่ โดยสามารถพิจารณาได้จากระดับการออกมาใช้สิทธิ ความหลากหลายของผู้สมัคร ความเข้มข้นของการแข่งขันเชิงนโยบาย และระดับความโปร่งใสในการบริหารหลังการเลือกตั้ง การเพิ่มขึ้นของการแข่งขันและการมีส่วนร่วมในบางพื้นที่สะท้อนถึงความตื่นตัวทางการเมืองที่สูงขึ้น ขณะที่พื้นที่ที่ยังมีการผูกขาดอำนาจสะท้อนความเปราะบางของกระบวนการกระจายอำนาจ

การเลือกตั้งท้องถิ่นในปัจจุบันมีความเชื่อมโยงกับการเมืองระดับชาติอย่างชัดเจนมากขึ้น พรรคการเมืองขยายฐานผ่านการส่งผู้สมัครในระดับท้องถิ่น เพื่อสร้างเครือข่ายอำนาจและฐานเสียงในระยะยาว ส่งผลให้การเมืองท้องถิ่นมิได้แยกขาดจากการเมืองระดับประเทศ หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอำนาจที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น ความสำคัญของการเลือกตั้งท้องถิ่นในบริบทปัจจุบันจึงมิได้อยู่เพียงที่การปฏิบัติตามหลักการตามรัฐธรรมนูญ หากแต่อยู่ที่บทบาทของมันในฐานะพื้นที่เปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างของสังคมไทย พื้นที่สร้างความเป็นพลเมือง และกลไกทดสอบคุณภาพการกระจายอำนาจในทางปฏิบัติ การทำความเข้าใจการเลือกตั้งท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องวิเคราะห์ในมิติพลวัตทางสังคม เศรษฐกิจ และการสื่อสารควบคู่กัน มิใช่จำกัดเพียงการอธิบายหลักกฎหมายหรืออุดมคติประชาธิปไตยเท่านั้น

ปัญหาเชิงโครงสร้างของการสื่อสารในการเลือกตั้งท้องถิ่น

ประเทศไทยยังคงประสบกับปัญหาการทุจริตเลือกตั้งในทุกระดับเช่นเดียวกับประเทศต่าง ๆ ดังที่ Susan Welch และ John R. Hibbing (1997, pp. 227–229) ชี้ให้เห็นว่าการหาเสียงที่คอร์รัปชันเป็นปรากฏการณ์ที่พบได้ทั่วไป แม้แต่ในประเทศที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นต้นแบบประชาธิปไตยอย่างสหรัฐอเมริกา ขณะที่ Alejandro Ecker, Konstantin Glinitzer และ Thomas Meyer (2015, pp. 333–354) อธิบายว่าสาเหตุของการคอร์รัปชันในการเลือกตั้งส่วนหนึ่งสัมพันธ์กับความเป็นพรรคพวกและเครือข่ายทางการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Cesi Cruz (2019, pp. 384–389) ที่ชี้ว่าความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายทำให้บุคคลมีแนวโน้มตกเป็นเป้าหมายของการซื้อสิทธิขายเสียงได้มากขึ้น นอกจากนี้ Fabrice Lehoucq (2003, pp. 233–256) ยังเสนอว่าการทุจริตเลือกตั้งเกิดจากหลายปัจจัย ตั้งแต่การขาดความตระหนักรู้ของประชาชน ความไม่เป็นกลางของเจ้าหน้าที่รัฐ การใช้ความรุนแรงทั้งในและนอกระบบ ตลอดจนการทุจริตเชิงระบบโดยกลไกรัฐ

ในบริบทของประเทศไทย งานของ ชาญชัย จิตรเหล่าอาพร (2561, น. 1–17) ชี้ว่าการเมืองไทยยังวนเวียนอยู่กับปัญหาการซื้อสิทธิขายเสียงเนื่องจาก 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่ (1) วัฒนธรรมอุปถัมภ์ที่ทำให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งยึดโยงกับตัวบุคคลและเครือข่ายอิทธิพล (2) บทบาทของกลุ่มทุนที่แสวงหาอำนาจรัฐเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และ (3) กลไกการตรวจสอบที่ขาดความเป็นอิสระ ส่งผลให้การถ่วงดุลอำนาจไม่เกิดประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน โอฬาร ถิ่นบางเตียว และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2559) ยังชี้ให้เห็นว่าการซื้อเสียงในประเทศไทยมีความหลากหลายและพัฒนาเป็นรูปแบบที่ซับซ้อนมากขึ้น ตั้งแต่การให้ทรัพย์สิน การสัญญาผลประโยชน์ การจ่ายเงินแบบมีเงื่อนไข การซื้อหัวคะแนน การกดดันคู่แข่ง ไปจนถึงการจัดสวัสดิการหรืออำนวยความสะดวกแก่ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

อย่างไรก็ตาม แม้งานศึกษาข้างต้นจะอธิบายปัญหาในมิติทางสังคมวิทยาการเมืองได้อย่างเข้มแข็ง แต่การวิเคราะห์ยังคงเน้นปัจจัยเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมเป็นหลัก ขณะที่มิติด้าน “การสื่อสาร” ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการธำรงอยู่ของระบบอุปถัมภ์กลับยังไม่ได้รับการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง กล่าวคือ ระบบอุปถัมภ์และการซื้อเสียงมิได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะโครงสร้างทางอำนาจ หากแต่ถูกผลิตซ้ำผ่านกระบวนการสื่อสาร ทั้งในระดับเครือข่ายชุมชน สื่อท้องถิ่น และสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งทำหน้าที่สร้าง “ภาพตัวแทน” (representation) ของนักการเมืองในฐานะผู้มีบารมี ผู้ให้ หรือผู้ดูแลผลประโยชน์ของชุมชน อันส่งผลให้ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ถูกทำให้เป็นเรื่องปกติทางสังคม

ในบริบทการเลือกตั้งท้องถิ่นร่วมสมัย ปรากฏการณ์การสื่อสารที่บิดเบือน (misinformation) และการใช้ปฏิบัติการข้อมูลข่าวสาร (Information Operation: IO) ในระดับพื้นที่ยิ่งทวีความสำคัญ การเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน การสร้างข่าวลือ การโจมตีคู่แข่งทางการเมืองผ่านช่องทางดิจิทัล หรือการบิดเบือนนโยบายของผู้สมัคร ล้วนส่งผลต่อการรับรู้ของประชาชนและอาจตอกย้ำความเชื่อเดิมที่เอื้อต่อเครือข่ายอุปถัมภ์

โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและเครือข่ายท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง การสื่อสารลักษณะดังกล่าวจึงมิได้เป็นเพียงปัญหาทางเทคนิค หากแต่เป็นกลไกที่ช่วยค้ำจุนโครงสร้างอำนาจเดิมให้ดำรงอยู่

ในขณะเดียวกัน แม้หน่วยงานของรัฐ เช่น สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง จะมีบทบาทในการรณรงค์สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง แต่รูปแบบการสื่อสารที่เน้นการให้ข้อมูลเชิงข้อเท็จจริงหรือเชิงกฎหมายเพียงอย่างเดียว อาจยังไม่สามารถแข่งขันกับการสื่อสารเชิงเครือข่ายที่ฝังรากลึกในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความล้มเหลวในการออกแบบการสื่อสารเชิงนโยบายที่สามารถทลายกรอบคิดแบบอุปถัมภ์ และสร้างการรับรู้ใหม่เกี่ยวกับคุณค่าของการเลือกตั้งที่สุจริต อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ปัญหาการทุจริตเลือกตั้งยังคงดำรงอยู่

ดังนั้น การทำความเข้าใจปัญหาการเลือกตั้งท้องถิ่นไทยจึงจำเป็นต้องวิเคราะห์ควบคู่กันทั้งในมิติของโครงสร้างอำนาจและมิติของการสื่อสารทางการเมือง โดยเฉพาะบทบาทของการสื่อสารที่บิดเบือนและการออกแบบการสื่อสารของภาครัฐ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาแนวทางเชิงยุทธศาสตร์เพื่อยกระดับคุณภาพการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น

จะเห็นได้ว่าปัญหาการเลือกตั้งท้องถิ่นไทยมิได้ดำรงอยู่เพียงในมิติของวัฒนธรรมอุปถัมภ์ การซื้อเสียงหรืออิทธิพลของ “บ้านใหญ่” เท่านั้น หากแต่เกี่ยวพันกับบริบทเชิงโครงสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเงื่อนไขการสื่อสารทางการเมืองที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

ปัจจุบันประเทศไทยมีรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่น 2 รูปแบบ ได้แก่ (1) การปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบทั่วไป ซึ่งประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และ (2) การปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา ซึ่งมีลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรแตกต่างจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วไปอย่างมีนัยสำคัญ ความแตกต่างดังกล่าวย่อมส่งผลต่อรูปแบบการแข่งขันทางการเมือง กลไกอิทธิพลในพื้นที่ ตลอดจนรูปแบบและความเข้มข้นของการสื่อสารทางการเมืองที่ใช้ในการรณรงค์เลือกตั้ง

เมื่อพิจารณาภาพรวมปัญหาการเลือกตั้งท้องถิ่นที่ผ่านมา พบประเด็นสำคัญหลายประการ ได้แก่ แนวโน้มผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งที่ลดลง การขาดความตระหนักรู้ในสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง การซื้อเสียง การใช้อิทธิพลข่มขู่ การให้ผลประโยชน์ตอบแทน การใช้เทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการทุจริต การสืบทอดอำนาจในระดับท้องถิ่น การผูกขาดอำนาจโดยกลุ่มการเมืองหรือ “บ้านใหญ่” ตลอดจนช่องว่างของกฎหมายและระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ยังขาดความทันสมัยและการบูรณาการ

ข้อมูลเชิงประจักษ์จากการเลือกตั้งท้องถิ่นในปี 2563, 2564 และ 2568 สะท้อนแนวโน้มดังกล่าวอย่างชัดเจน กล่าวคือ การเลือกตั้ง อบจ. ปี 2563 การเลือกตั้งเทศบาล ปี 2564 และการเลือกตั้ง อบจ. ปี 2568 มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งร้อยละ 62.76, 66.86 และ 55.88 ตามลำดับ ซึ่งต่ำกว่าเป้าหมายร้อยละ 65 ที่คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนด และต่ำกว่าการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปี 2562 และปี 2566 ซึ่ง

มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งร้อยละ 74.87 และ 75.71 ตามลำดับ ตัวเลขดังกล่าวมิได้สะท้อนเพียงความแตกต่างด้านระดับการเลือกตั้ง หากแต่สะท้อนระดับความสนใจ การรับรู้ และความรู้สึกมีส่วนร่วมของประชาชนที่แตกต่างกันระหว่างการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น

แม้กฎหมายกำหนดให้การไปใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นหน้าที่ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งทุกคน แต่เหตุผลหลักของการไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งท้องถิ่น ได้แก่ การมีถิ่นที่อยู่ห่างไกล กิจธุระจำเป็น เหตุสุดวิสัย หรือการได้รับคำสั่งจากทางราชการให้ไปปฏิบัติหน้าที่นอกเขตเลือกตั้ง ปัจจัยเหล่านี้สะท้อนข้อจำกัดเชิงกายภาพและโครงสร้างอย่างไรก็ตาม ในเชิงการเมือง สุจิต บุญบงการ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2525, น. 196–197) ชี้ให้เห็นว่า การไปใช้สิทธิเลือกตั้งโดยตระหนักว่าเป็น “หน้าที่” มากกว่าการตระหนักว่าเป็น “สิทธิอำนาจ” ในการสร้างความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ย่อมบั่นทอนความเชื่อมั่นและพลังต่อรองของผู้มีสิทธิเลือกตั้งเอง

เมื่อเชื่อมโยงกับการวิเคราะห์ในส่วนแรก จะเห็นได้ว่าปัญหาการมีส่วนร่วมที่จำกัดมิได้เกิดจากโครงสร้างอุปถัมภ์เพียงอย่างเดียว หากแต่เกี่ยวข้องกับความล้มเหลวในการสื่อสารเชิงนโยบายและการสื่อสารเพื่อสร้างพลเมือง (civic communication) ที่ยังไม่สามารถทำให้ประชาชนรับรู้ถึงศักยภาพของตนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้อย่างแท้จริง การสื่อสารของภาครัฐจำนวนมากยังคงเน้นการให้ข้อมูลเชิงขั้นตอนหรือข้อกฎหมาย มากกว่าการสร้างความเข้าใจในคุณค่าของการเลือกตั้งท้องถิ่นต่อชีวิตประจำวันของประชาชน

ในขณะเดียวกัน การใช้เทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ในการแข่งขันทางการเมืองระดับท้องถิ่นได้เปิดพื้นที่ให้เกิดการเผยแพร่ข้อมูลที่บิดเบือน การสร้างข่าวลือ หรือการโจมตีคู่แข่งทางการเมืองอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งอาจลดทอนคุณภาพของการตัดสินใจเชิงเหตุผลของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง และตอกย้ำเครือข่ายอุปถัมภ์ที่มีอยู่เดิม หากปราศจากการออกแบบระบบการสื่อสารสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ การรับรู้ของประชาชนย่อมถูกกำหนดโดยเครือข่ายอำนาจในพื้นที่มากกว่าข้อมูลเชิงนโยบายที่รอบด้าน

ดังนั้น แม้อัตราการมาใช้สิทธิเลือกตั้งอาจเกินกว่าร้อยละ 50 หรือแม้แต่ร้อยละ 80 ก็ไม่อาจสรุปได้ว่ากระบวนการดังกล่าวส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริง หากผู้มีสิทธิเลือกตั้งยังมิได้ตระหนักถึงอำนาจของตนในการกำหนดทิศทางการบริหารท้องถิ่น การสร้างความรู้สึกถึง “อำนาจทางการเมืองของตนเอง” จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ และเป็นประเด็นที่ต้องได้รับการออกแบบเชิงยุทธศาสตร์ผ่านกระบวนการสื่อสารอย่างเป็นระบบ

ปัญหาการเลือกตั้งท้องถิ่นไทยจึงมิได้เป็นเพียงปัญหาด้านกฎหมายหรือวัฒนธรรมการเมืองเท่านั้น หากแต่เกี่ยวข้องกับปัญหาเชิงโครงสร้างที่สัมพันธ์กับกระบวนการสื่อสารสาธารณะโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบเนื้อหา การเลือกใช้ช่องทางสื่อ หรือความสามารถของหน่วยงานรัฐในการสร้างความเชื่อมั่นและความเข้าใจต่อคุณค่าของการเลือกตั้ง เมื่อการสื่อสารไม่สามารถสร้างการรับรู้ที่ถูกต้องและมีความหมายต่อชีวิตของประชาชนได้ ย่อมส่งผลให้ปัญหาเดิม ๆ ยังคงดำรงอยู่ และเป็นเหตุผลสำคัญที่ต้องวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การสื่อสารอย่างเป็นระบบต่อไป

ขณะเดียวกัน ปัญหาการเลือกตั้งท้องถิ่นมิได้จำกัดอยู่เพียงการทุจริตหรือระบบอุปถัมภ์ หากแต่เชื่อมโยงกับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ การที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งบางส่วนไม่ไปใช้สิทธิ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลด้านโครงสร้างหรือปัจจัยส่วนบุคคล ทำให้ฐานการตัดสินใจทางการเมืองแคบลง และเปิดโอกาสให้เครือข่ายอำนาจเดิมสามารถรักษาความได้เปรียบในการแข่งขันทางการเมืองได้ง่ายขึ้น

ในเชิงโครงสร้าง การมีส่วนร่วมที่จำกัดอาจนำไปสู่การได้มาซึ่งผู้บริหารและสมาชิกสภาท้องถิ่นชุดเดิมภายใต้รูปแบบการบริหารแบบเดิม ซึ่งเสี่ยงต่อการขาดกลไกตรวจสอบจากภาคประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ และอาจเพิ่มความเปราะบางต่อการใช้งบประมาณที่ไม่โปร่งใส ทั้งยังส่งผลให้การกำหนดนโยบายสาธารณะในระดับท้องถิ่นมิได้สะท้อนปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของประชาชนอย่างรอบด้าน หากเกิดกรณีทุจริตเลือกตั้งจนต้องจัดการเลือกตั้งใหม่ ย่อมก่อให้เกิดต้นทุนทางงบประมาณเพิ่มเติม ซึ่งเป็นภาระต่อทรัพยากรสาธารณะที่มาจากภาษีของประชาชน

เมื่อพิจารณาร่วมกับข้อเสนอของ สุจิต บุญบงการ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2525, น. 196–197) ที่ชี้ว่าการตระหนักถึงการเลือกตั้งในฐานะ “หน้าที่” มากกว่า “สิทธิอำนาจ” ในการสร้างความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ย่อมบั่นทอนความเชื่อมั่นและศักยภาพของผู้มีสิทธิเลือกตั้งเอง จะเห็นได้ว่าปัญหาการไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งมิได้เป็นเพียงประเด็นเชิงปริมาณ หากแต่เป็นปัญหาเชิงคุณภาพของการรับรู้ทางการเมือง กล่าวคือ หากประชาชนมิได้ตระหนักถึงอำนาจในการกำหนดทิศทางการบริหารท้องถิ่น การมีส่วนร่วมย่อมเป็นเพียงการปฏิบัติตามหน้าที่ทางกฎหมาย มากกว่าการใช้สิทธิอย่างมีวิจารณญาณ

ในมิติของสาเหตุ ปัจจัยที่นำไปสู่การซื้อสิทธิขายเสียงและการทุจริตเลือกตั้งมีความซับซ้อนและแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ครอบคลุมทั้งการขาดความรู้ความเข้าใจ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ โครงสร้างกฎหมายที่ขาดประสิทธิภาพในการติดตามตรวจสอบ วัฒนธรรมอุปถัมภ์ การใช้อิทธิพลและการข่มขู่ ตลอดจนความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายและการต่อรองเชิงยุทธศาสตร์ ปัจจัยเหล่านี้สะท้อนว่า “กฎหมายเพียงอย่างเดียว” หรือ “การบังคับใช้โดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง” ไม่เพียงพอที่จะขจัดการซื้อสิทธิขายเสียงได้อย่างยั่งยืน เมื่อเชื่อมโยงกับการอภิปรายในส่วนก่อนหน้า ประเด็นสำคัญที่ปรากฏชัดคือ ความล้มเหลวในการออกแบบการสื่อสารสาธารณะที่สามารถสร้างความตระหนักรู้ถึงความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยของประชาชนได้อย่างแท้จริง หากการสื่อสารของรัฐยังคงเน้นเพียงการประชาสัมพันธ์ขั้นตอนหรือข้อกำหนดทางกฎหมาย โดยมิได้เชื่อมโยงให้เห็นผลกระทบของการเลือกตั้งท้องถิ่นต่อคุณภาพชีวิตในระดับพื้นที่ ช่องว่างดังกล่าวย่อมถูกเติมเต็มด้วยการสื่อสารแบบเครือข่ายอุปถัมภ์ หรือแม้แต่ข้อมูลที่บิดเบือนในสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งมีศักยภาพในการกำหนดกรอบความคิดของผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้มากกว่า

ดังนั้น การยกระดับคุณภาพการเลือกตั้งท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องดำเนินการอย่างบูรณาการ ทั้งในมิติการปรับปรุงกฎหมาย การเสริมสร้างกลไกตรวจสอบ การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อลดแรงจูงใจเชิงผลประโยชน์

และที่สำคัญคือ การพัฒนายุทธศาสตร์การสื่อสารที่มุ่งสร้างพลเมืองเชิงรุก (active citizenship) ให้ประชาชนตระหนักถึงศักยภาพของตนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่น

กล่าวอีกนัยหนึ่ง การส่งเสริมให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้งท้องถิ่นมิใช่เพียงเป้าหมายเชิงตัวเลข หากแต่เป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้ทางการเมือง ความตื่นตัว และความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตนในฐานะพลเมือง อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ซึ่งประเด็นดังกล่าวจะนำไปสู่การวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การสื่อสารที่เหมาะสมในหัวข้อถัดไป

ตารางที่ 1 สรุปผลการสังเคราะห์ประเด็นปัญหาปัจจุบันและแนวทางการพัฒนา

ประเด็น	ปัญหาปัจจุบัน	แนวทางพัฒนา
โครงสร้างการสื่อสาร	แนวดิ่ง	แนวนอน
บทบาทประชาชน	ผู้รับสาร	ผู้ร่วมผลิตสาร
ความโปร่งใส	ข้อมูลจำกัด	Open Data
การมีส่วนร่วม	เชิงพิธีกรรม	เชิงโต้ตอบ

การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าอำนาจของการสื่อสารมิได้เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนการรณรงค์เลือกตั้ง แต่เป็นกลไกเชิงโครงสร้างที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดเจตจำนงทางการเมืองของประชาชน การสื่อสารแบบสองทางและการสื่อสารแนวนอนช่วยลดช่องว่างอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชน และสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกตรวจสอบเชิงสถาบันในระดับท้องถิ่นได้

การใช้สิทธิเลือกตั้งท้องถิ่นในฐานะกลไกกำหนดคุณภาพประชาธิปไตยระดับพื้นที่

การเลือกตั้งท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการบริหารและพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยตรง กฎหมายกำหนดให้การไปใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นหน้าที่ของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เพื่อให้ประชาชนสามารถเลือกผู้บริหารและสมาชิกสภาท้องถิ่นที่มีความอิสระ สุจริต และโปร่งใส การไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งส่งผลให้ประชาชนสูญเสียสิทธิสำคัญหลายประการ ทั้งสิทธิในการสมัครรับเลือกตั้ง การเข้าร่วมกิจกรรมตรวจสอบผู้บริหารท้องถิ่น และสิทธิในการดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดอุบลราชธานี, 2568)

หากพิจารณาในเชิงระบบ ผลกระทบจากการจำกัดสิทธิเหล่านี้อาจมีผลต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ การบังคับใช้กฎหมายที่เข้มงวดอาจทำให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งบางกลุ่ม เช่น ประชาชนในพื้นที่ห่างไกล ผู้สูงอายุ หรือผู้ที่มีภาระหน้าที่มาก

สูญเสียโอกาสในการเข้าร่วมกระบวนการทางประชาธิปไตย ส่งผลให้เกิดความไม่สมดุลในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและอาจสะท้อนความไม่เท่าเทียมในโอกาสทางการเมืองของกลุ่มประชาชนต่างๆ

การศึกษาข้อจำกัดและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งท้องถิ่นพบว่า ผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มีเหตุจำเป็นไม่สามารถเข้าร่วมการเลือกตั้งได้ สามารถยื่นคำขอแจ้งเหตุด้วยตนเอง หรือมอบบุคคลอื่นไปยื่นแทน รวมถึงส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนไปยังนายทะเบียนอำเภอหรือนายทะเบียนท้องถิ่นภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด การมีช่องทางดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความพยายามของระบบกฎหมายในการปรับสมดุลระหว่างการบังคับใช้สิทธิและความจำเป็นของประชาชน

นอกจากนี้ ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สมัครและนโยบายที่นำเสนอมีความสำคัญต่อการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง การศึกษาคุณสมบัติของผู้สมัคร เช่น ความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ คุณธรรม การมีส่วนร่วมกับชุมชน และการนำเสนอนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน เป็นองค์ประกอบที่สะท้อนถึงความสามารถของผู้แทนท้องถิ่นในการส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นและประชาธิปไตย การวิเคราะห์เชิงระบบในด้านนี้ช่วยให้เห็นว่าคุณภาพของผู้แทนมีความสัมพันธ์กับคุณภาพของการบริหารจัดการและการพัฒนาพื้นที่

ในด้านการเตรียมตัว ผู้มีสิทธิเลือกตั้งต้องตรวจสอบรายชื่อและเอกสารที่เกี่ยวข้องล่วงหน้า เพื่อป้องกันการสูญเสียสิทธิและทำให้การเลือกตั้งมีความโปร่งใส เช่น การตรวจสอบรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้ง การยื่นคำร้องกรณีรายชื่อไม่ถูกต้อง การเตรียมบัตรประชาชนหรือเอกสารราชการอื่นที่ใช้ยืนยันตัวตนในวันเลือกตั้ง การปฏิบัติตามขั้นตอนเหล่านี้ส่งผลต่อความถูกต้องของกระบวนการเลือกตั้งและลดความเสี่ยงของบัตรเสีย

การลงคะแนนเสียงและการเข้าคูหาก็ถือเป็นอีกหนึ่งมิติที่สะท้อนถึงคุณภาพของประชาธิปไตยท้องถิ่น การเลือกปฏิบัติอย่างสุจริต ปราศจากการซื้อเสียงหรือการแทรกแซงของผู้สมัคร เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความโปร่งใสของการเลือกตั้งและคุณภาพของการบริหารงบประมาณท้องถิ่น การวิเคราะห์เชิงวิชาการสามารถมุ่งไปที่ผลกระทบเชิงระบบของการปฏิบัติหน้าที่ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งต่อการพัฒนาท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมทางประชาธิปไตย

การขับเคลื่อนพลังการสื่อสารเพื่อการเลือกตั้งท้องถิ่นที่สุจริตและโปร่งใส : จากการบูรณาการเชิงหน้าที่สู่โมเดลการสื่อสารแนวนอน

การยกระดับการเลือกตั้งท้องถิ่นให้มีความถูกต้อง สุจริต และโปร่งใส มิอาจอาศัยเพียงการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทตามกฎหมายของหน่วยงานรัฐ หากแต่จำเป็นต้องปรับโครงสร้างการสื่อสารทางการเมืองในระดับท้องถิ่นจากรูปแบบแนวตั้ง (Vertical Communication) ไปสู่การสื่อสารแนวนอน (Horizontal Communication) ที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนทำหน้าที่เป็นทั้ง “ผู้ส่งสาร ผู้ผลิตข้อมูล และผู้ตรวจสอบ” ในเวลาเดียวกัน

ข้อเสนอในบทความนี้จึงมิใช่การเพิ่มกิจกรรมรณรงค์ หากแต่เป็นการปรับสถาปัตยกรรมการสื่อสาร (Communication Architecture) ของระบบการเลือกตั้งท้องถิ่น ดังนี้

1. การพัฒนาโมเดล “Local Democratic Communication Model”

โมเดลดังกล่าวตั้งอยู่บนหลักการ 4 ประการ

(1) Horizontal Communication Network สร้างเครือข่ายการสื่อสารระดับชุมชนที่ประชาชนสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับการเลือกตั้งได้โดยไม่ต้องผ่านตัวกลางรัฐเพียงฝ่ายเดียว เช่น แพลตฟอร์มสนทนาออนไลน์ระดับตำบล กลุ่มตรวจสอบนโยบายผู้สมัคร หรือเวทีถกเถียงแบบเปิดที่ถ่ายทอดสดและเปิดให้โต้ตอบแบบเรียลไทม์

(2) Civic Media Platformจัดตั้งพื้นที่ “สื่อพลเมืองท้องถิ่น” ที่ประชาชนสามารถผลิตข่าว รายงานข้อสังเกต และตรวจสอบกระบวนการเลือกตั้งได้ โดยมีระบบ fact-check และการกลั่นกรองข้อมูลร่วมกัน เพื่อลดอิทธิพลของข่าวบิดเบือนและเครือข่ายอุปถัมภ์

(3) Digital Democracy Infrastructure

- พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานประชาธิปไตยดิจิทัล เช่น
- ระบบรายงานการทุจริตแบบเปิดเผยตัวตน/ไม่เปิดเผยตัวตน
- Dashboard แสดงงบประมาณท้องถิ่นแบบ Open Data
- ถ่ายทอดสดและบันทึกกระบวนการนับคะแนนพร้อมข้อมูลตรวจสอบย้อนหลัง

โครงสร้างดังกล่าวทำให้ “ข้อมูล” กลายเป็นเครื่องมือถ่วงดุลอำนาจ มากกว่าการพึ่งพาความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์

(4) Data Journalism ระดับท้องถิ่น

- สนับสนุนการใช้ข้อมูลเชิงสถิติและงบประมาณท้องถิ่นในการผลิตข่าวเชิงวิเคราะห์ เช่น
- เปรียบเทียบผลงานย้อนหลังของผู้บริหาร
- วิเคราะห์โครงสร้างงบประมาณ
- ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างนโยบายหาเสียงกับข้อบัญญัติท้องถิ่น

การสื่อสารด้วยข้อมูล (Data-driven Communication) ช่วยเปลี่ยนฐานการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งจากความสัมพันธ์ส่วนบุคคลไปสู่เหตุผลเชิงหลักฐาน

2. การเปลี่ยนบทบาทประชาชน: จากผู้ใช้สิทธิ ⟶ ผู้ร่วมกำหนดวาระ

ภายใต้กรอบประชาธิปไตยเชิงสื่อสาร ประชาชนไม่ควรมีบทบาทจำกัดเพียงการลงคะแนนเสียง แต่ควรมีบทบาทใน 3 ระยะ ได้แก่

- ก่อนการเลือกตั้ง: ร่วมตรวจสอบการหาเสียง วิเคราะห์ข้อมูลนโยบาย และเผยแพร่ข้อมูลเชิงหลักฐาน
- ระหว่างการเลือกตั้ง: ทำหน้าที่สังเกตการณ์แบบพลเมือง (Citizen Monitoring) ผ่านช่องทางรายงานแบบดิจิทัล
- หลังการเลือกตั้ง: ใช้แพลตฟอร์มสื่อพลเมืองติดตามงบประมาณ การประชุมสภาท้องถิ่น และการดำเนินโครงการต่าง ๆ

การขยายบทบาทเช่นนี้ทำให้พลังการสื่อสารทำหน้าที่เป็นกลไกสร้าง “ความรับผิดตรวจสอบเชิงสาธารณะ” (Public Accountability)

3. การปรับบทบาทหน่วยงานรัฐ: จากผู้ควบคุมข้อมูล ⟶ ผู้เปิดเผยข้อมูล

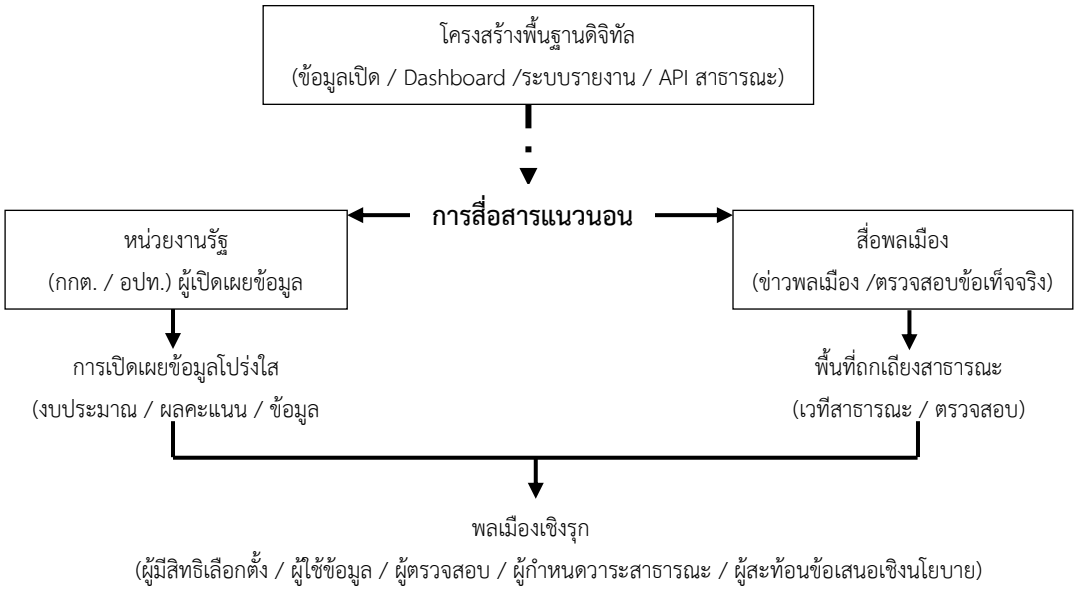
บทบาทของหน่วยงานจัดการเลือกตั้งควรเปลี่ยนจากการเป็นผู้ผูกขาดข้อมูล มาเป็นผู้จัดการโครงสร้างข้อมูลแบบเปิด (Open Governance Communication) โดย

- เปิดเผยข้อมูลในรูปแบบ Machine-readable
- สนับสนุน API สำหรับนักพัฒนาและนักข่าวข้อมูล
- ส่งเสริมความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในการวิเคราะห์ข้อมูลเลือกตั้ง

แนวทางดังกล่าวทำให้รัฐมิใช่เพียงผู้สื่อสารสาร แต่เป็นผู้สร้างระบบนิเวศการสื่อสารที่ตรวจสอบได้

สรุปเชิงโครงสร้าง การรวมพลังคนไทยเพื่อให้การเลือกตั้งท้องถิ่นสุจริตและโปร่งใส จึงมิใช่เพียงการรณรงค์เชิญชวน หากแต่เป็นการออกแบบโครงสร้างการสื่อสารใหม่ ที่ทำให้ข้อมูล โปร่งใส การมีส่วนร่วม และการตรวจสอบ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง พลังการสื่อสารในที่นี้จึงหมายถึง “พลังในการปรับสมดุลอำนาจผ่านโครงสร้างข้อมูลและการมีส่วนร่วม” มิใช่เพียงพลังเชิงสัญลักษณ์หรือกิจกรรมรณรงค์ตามฤดูกาล

ภาพที่ 1 โมเดลการสื่อสารประชาธิปไตยระดับท้องถิ่น
ที่มา: พัฒนาโดยผู้เขียนจากการสังเคราะห์แนวคิดการสื่อสารทางการเมือง พื้นที่สาธารณะเชิงอภิปราย และสังคมเครือข่าย

โมเดลการสื่อสารประชาธิปไตยระดับท้องถิ่นเสนอให้ปรับโครงสร้างการสื่อสารจากรูปแบบแนวตั้งที่รัฐเป็นศูนย์กลาง ไปสู่โครงสร้างเครือข่ายแนวนอนที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทเชิงรุก โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการเปิดเผยข้อมูลเลือกตั้งและข้อมูลการบริหารท้องถิ่นในรูปแบบข้อมูลเปิดที่ตรวจสอบได้ ข้อมูลดังกล่าวถูกนำไปใช้โดยสื่อพลเมืองและประชาชนในการวิเคราะห์ วิพากษ์ และกำหนดวาระสาธารณะ

ความสัมพันธ์เชิงแนวนอนระหว่างหน่วยงานรัฐ สื่อพลเมือง และประชาชน ก่อให้เกิดพื้นที่ถกเถียงสาธารณะที่ช่วยปรับสมดุลอำนาจ ลดการพึ่งพาโครงสร้างอุปถัมภ์ และเสริมสร้างความรับผิดตรวจสอบเชิงสาธารณะอย่างต่อเนื่อง

บทสรุป

การเลือกตั้งท้องถิ่นเป็นกลไกพื้นฐานของการพัฒนาประชาธิปไตยเชิงปฏิบัติที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนใช้อำนาจอธิปไตยผ่านกระบวนการตัดสินใจเลือกผู้แทน การมีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการใช้สิทธิตามกฎหมาย หากแต่เป็นกระบวนการสร้างความเป็นพลเมือง (citizenship formation) และเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของอำนาจในระดับพื้นที่ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า “พลังการสื่อสาร” มิได้ทำหน้าที่

เพียงเป็นเครื่องมือเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการเลือกตั้งท้องถิ่นเท่านั้น หากแต่เป็นกลไกเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อการจัดวางความสัมพันธ์ทางอำนาจในระดับพื้นที่ การวิเคราะห์ผ่านกรอบทฤษฎีการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) ทำให้เห็นว่า รูปแบบการสื่อสารที่รัฐไทยใช้ในการรณรงค์เลือกตั้งส่วนใหญ่ยังคงมีลักษณะการสื่อสารทางเดียว (One-way Communication) ซึ่งจำกัดบทบาทประชาชนไว้ในฐานะ “ผู้รับสาร” มากกว่าการเป็น “ผู้ร่วมกำหนดวาระสาธารณะ”

เมื่อพิจารณาผ่านแนวคิดการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) มีศักยภาพในการลด asymmetry of information ระหว่างกลุ่มอำนาจท้องถิ่นกับประชาชน ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงดุลอำนาจเชิงโครงสร้างในระดับพื้นที่ พบว่า การเปิดพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ผู้สมัคร และประชาชน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับการรับรู้ข้อมูลทางการเมือง (Political Awareness) และความรู้สึกเป็นเจ้าของกระบวนการประชาธิปไตย (Sense of Political Efficacy) กล่าวคือ การมีช่องทางสื่อสารที่โต้ตอบได้ช่วยลดระยะห่างเชิงอำนาจ (Power Distance) ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของประชาธิปไตยฐานราก

ในอีกมิติหนึ่ง ผลการศึกษายังสะท้อนว่า ปัญหาระบบอุปถัมภ์และเครือข่าย “บ้านใหญ่” มิได้ดำรงอยู่เพียงเพราะโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น แต่ยังได้รับการค้ำจุนผ่าน “โครงสร้างการสื่อสาร” ที่ไม่เปิดโอกาสให้เกิดการตรวจสอบเชิงสาธารณะอย่างเพียงพอ เมื่อวิเคราะห์ผ่านกรอบทฤษฎี Patron–Client และแนวคิดการกำหนดวาระ (Agenda-setting) จะเห็นว่า กลุ่มอำนาจท้องถิ่นสามารถกำหนดกรอบการรับรู้ (Framing) และควบคุมวาระสาธารณะในพื้นที่ได้ หากระบบสื่อสารสาธารณะไม่เปิดกว้างและขาดกลไกตรวจสอบข้อมูล (Information Accountability)

ผลการศึกษาจึงสนับสนุนข้อเสนอเชิงทฤษฎีว่า การพัฒนา “ประชาธิปไตยเชิงสื่อสาร” (Communicative Democracy) ในระดับท้องถิ่นจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของประชาชนจาก Passive Audience ไปสู่ Active Citizen การมีส่วนร่วมผ่านสื่อพลเมือง (Civic Media) และแพลตฟอร์มดิจิทัลไม่เพียงเพิ่มการเข้าถึงข้อมูล แต่ยังสร้างพื้นที่ต่อรองเชิงอำนาจ (Deliberative Space) ซึ่งเอื้อต่อการลดอิทธิพลของโครงสร้างอุปถัมภ์ในระยะยาว

นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ยังสอดคล้องกับแนวคิด Digital Democracy ที่มองว่า เทคโนโลยีสารสนเทศสามารถเป็นทั้งเครื่องมือขยายพื้นที่ประชาธิปไตยและเป็นช่องทางของการบิดเบือนข้อมูล (Misinformation) ได้ในเวลาเดียวกัน ดังนั้น ประสิทธิผลของการสื่อสารทางการเมืองจึงมิได้ขึ้นอยู่กับ “ปริมาณสาร” แต่ขึ้นอยู่กับ “คุณภาพของระบบนิเวศการสื่อสาร” (Communication Ecosystem) ที่ต้องมีองค์ประกอบของความโปร่งใส ความถูกต้อง และกลไกตรวจสอบ

ในเชิงโครงสร้าง ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกปรับสมดุลอำนาจ (Power Rebalancing Mechanism) ระหว่างรัฐกับประชาชน กล่าวคือ เมื่อข้อมูลเกี่ยวกับ

งบประมาณ นโยบาย และผลการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นถูกเผยแพร่อย่างเป็นระบบและตรวจสอบได้ จะส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกตั้งอย่างมีเหตุผล (Rational Voting Behavior) มากกว่าการตัดสินใจบนพื้นฐานของเครือข่ายส่วนบุคคล

ดังนั้น บทความนี้เสนอให้มอง “พลังการสื่อสาร” ในฐานะกลไกเชิงโครงสร้างที่มีปฏิสัมพันธ์กับโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น มิใช่เพียงเครื่องมือทางการบริหาร การพัฒนาการสื่อสารเชิงโต้ตอบและการเปิดพื้นที่สื่อพลเมืองจึงเป็นรากฐานของการสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากในระยะยาว ในเชิงทฤษฎี บทความนี้มีส่วนสนับสนุนการอธิบายว่าคุณภาพของการสื่อสารสามารถกำหนดคุณภาพของการมีส่วนร่วมทางการเมือง และเสนอทิศทางการศึกษาต่อไปในอนาคตเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อดิจิทัลต่อการเลือกตั้งท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ

เอกสารอ้างอิง

กฤษฎา ปานบำรุง. (2564). *ปัจจัยการสื่อสารและการเปิดรับสื่อที่มีผลต่อการหาเสียงเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี* (การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต). แขนงวิชานวัตกรรมการสื่อสารทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น, สาขาวิชานิเทศศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

จรูญ หยูทอง-แสงอุทัย. (2560). แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารทางการเมือง. *MGR Online*, คอลัมน์ คนคาบสมุทรมลายู. สืบค้นจาก https://mgronline.com/south/detail/9600000015392

จารุวรรณ แก้วมะโน. (2565). การเลือกตั้งสมานฉันท์และไม่ซื้อสิทธิขายเสียง: กรณีศึกษาการเลือกตั้งท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 20–44.

ชนินธร มาทอง. (2560). แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมือง. *วารสารคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 2(1), 163–175.

ชาญชัย จิตรเหล่าอาพร. (2561). การทุจริตการเลือกตั้ง: อุปสรรคการทำให้เป็นประชาธิปไตยของไทย. *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*, 2(2), 1–17.

ไพลิน ภู่จีนาพันธุ์. (2563). *รายงานวิจัยโครงการศึกษาการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น ปี 2563: การเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดและนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่*.

วัชรวิชญ์ กีรติดุสิตโรจน์. (2567). การเลือกตั้งท้องถิ่นไทย: รากฐานประชาธิปไตยและการพัฒนาที่ยั่งยืน. สืบค้นจาก http://harvardasia.co.th/

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2563). *108 ความรู้เกี่ยวกับการเลือกตั้งท้องถิ่น*. สืบค้นจาก https://www.pakpayoon.go.th/wp-content/uploads/2021/10/คู่มือประชาชนให้ความรู้เกี่ยวกับการเลือกตั้งท้องถิ่น-108.pdf

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดอุบลราชธานี. (2568, 7 พฤษภาคม). ระวัง! หากไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งและไม่ได้แจ้งเหตุที่ไม่อาจไปใช้สิทธิเลือกตั้ง จะถูกจำกัดสิทธิ. สืบค้นจาก https://www.etc.go.th/th/ubonratchathani/db-194-ubonratchathani-cms-30/51907

สุจิต บุญบงการ & พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. (2525). *พฤติกรรมการเลือกตั้งของคนไทย: ศึกษาจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกพลณัฐ ณัฐพัทธนันท์. (2560). *การเลือกตั้งท้องถิ่น*. เทศบาลตำบลโพธิ์ทอง, อำเภอโพนทอง, จังหวัดร้อยเอ็ด.

โอฬาร ถิ่นบางเตียว & นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2559). การซื้อสิทธิ์ขายเสียง. สืบค้นจาก https://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=การซื้อสิทธิ์ขายเสียง

Cruz, C. (2019). Social networks and the targeting of vote buying. *Comparative Political Studies*, 52(3), 382–411.

DeBats, D. A. (2016). *Vote buying in nineteenth century US elections*. The Institute for Advanced Technology in the Humanities, University of Virginia, U.S.A.

Ecker, A., Glinitzer, K., & Meyer, T. (2015). Corruption, performance voting and the electoral context. *European Political Science Review*, 8(3), 333–354.

Harsen, R. L. (2000). Vote buying. *California Law Review*, 88(5), 1323–1372.

Lehoucq, F. (2003). Electoral fraud: Causes, types, and consequences. *Annual Review of Political Science*, 18(6), 233–256.

Peters, J. G., & Welch, S. (1978). Political corruption in America: A search for definitions and a theory, or if political corruption is in the mainstream of American politics, why is it not in the mainstream of American politics research? *The American Political Science Review*, 72(3), 974–984.

Welch, S., & Hibbing, J. R. (1997). The effects of charges of corruption on voting behavior in congressional elections, 1982–1990. *The Journal of Politics*, 59(1), 226–239.